

Даниленко А.І.,

член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора ДУ “Інститут економіки
та прогнозування НАН України”

ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Деструктивні процеси, що сьогодні спостерігаються в усіх сферах суспільного життя абсолютної більшості економік світу, надзвичайно загострили питання про механізми, здатні забезпечити достатні темпи зростання як в окремих країнах, так і глобальній економіці. Це зумовлює особливу увагу до проблем оподаткування, зокрема, доходів населення, де створюється значний потенціал для забезпечення раціональних траєкторій подальшого суспільного прогресу.

Система оподаткування доходів населення як складова системи оподаткування країни постійно змінюється під впливом кумулятивної дії факторів об’єктивного й суб’єктивного характеру, що зумовлює необхідність проведення адекватних змін і реформ. При цьому головною і найскладнішою проблемою, що виникає на шляху практичного запровадження реформаційних заходів у сфері оподаткування доходів населення, є їх теоретико-методологічне обґрунтування, покликане забезпечити оптимальні шляхи здійснення такого реформування.

Із цих позицій викликає інтерес монографічне дослідження К.І. Швабій¹, в якому зроблено спробу здійснити перехід від теоретичних узагальнень до ефективних практичних рекомендацій у сфері оподаткування доходів населення.

У першому розділі викладено нові методологічні підходи до дослідження оподаткування доходів населення, які ґрунтуються на науковому аналізі епістемологічного вихідного поняття “дохід” не лише як об’єкта оподаткування, а й як економічної категорії. При цьому розкрито надзвичайно важливі питання природи доходу, джерела його походження, ідентифікації суб’єкта доходу, нерівності розподілу доходів. На основі ґрунтового аналізу теоретичних концепцій автор приходить до висновку, що єдиним джерелом походження доходів в економіці є праця, а проблема нерівності розподілу доходів є результатом економічної еволюції.

Автору вдалося досягти необхідної глибини дослідження завдяки використанню арсеналу методології української школи фізичної економії. Можна погодитися з висновком автора, що її основні постулати дають змогу глибше поглянути на природу й сутність багатьох теоретичних і прикладних проблем оподаткування доходів населення, хоча в сучасних умовах вони залишаються ще недостатньо затребуваними.

---

¹ Швабій К.І. Оподаткування доходів населення: проблеми науки та практики: Моногр. — Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2009. — 296 с.

У другому розділі обґрунтовано необхідність і доцільність побудови ефективної системи оподаткування доходів населення. Здійснено теоретичний аналіз фундаментальних принципів оподаткування як базису для розвитку такої системи. Це дало можливість, по-перше, висвітлити взаємозв'язки між основоположними й незмінними в часі принципами оподаткування А. Сміта і спеціальними й частковими принципами, що їх ввели у науковий обіг вчені-економісти у зв'язку з ускладненням практики оподаткування. По-друге, на основі синтезу конкуруючих вимог загальних і спеціальних принципів оподаткування, що впливають із них, запропоновано новий підхід до концептуальної та функціональної трансформації базової моделі системи оподаткування на користь змішаного оподаткування, а саме на основі доходів і затрат.

У монографії ґрунтовно розглянуто ключові теоретичні питання податкової науки — визначення податкового навантаження й податкового тягаря, а також похідне від них питання ідентифікації платника податку. Поєднання в межах єдиної методологічної основи цих проблем здатне виявити глибинні економічні процеси, вказати на необхідність проведення тих чи інших заходів щодо реалізації ефективної податкової політики.

Емпіричний аналіз домінантних тенденцій міжнародної практики оподаткування і здійснення реформ системи оподаткування доходів населення визначив змістовне наповнення третього розділу монографії. Як базовий критерій для проведення коректного міжнародного порівняльного аналізу розвитку системи оподаткування доходів населення автор обґрунтовано визнав рівень диференціації соціально-економічного розвитку окремих країн.

У сфері оподаткування доходів населення такі відмінності мають безпосередній прояв у використанні різних підходів щодо побудови системи оподаткування: повна або комплексна система оподаткування доходів і система подвійного прибуткового оподаткування доходів громадян у розвинутих країнах світу та пропорційний прибутковий податок — у менш розвинутих.

У цьому розділі викладено авторські підходи щодо забезпечення комплексної характеристики розвитку податкових відносин у світі; відображено складності й різноманітність існуючих моделей оподаткування, типів систем оподаткування доходів населення, які виникають, зокрема, під впливом глобалізації та економічної інтеграції, з тим, щоб поглибити розуміння необхідності розробки нових концептуальних підходів до формування механізму оподаткування доходів населення й закласти основи для подальших досліджень у цій сфері.

Саме в такому контексті побудовано четвертий розділ монографії, де на основі дослідження міжнародного досвіду практики оподаткування і здійснення реформ у сфері оподаткування доходів населення автор зосереджує увагу на вітчизняній практиці оподаткування і реформ. При цьому логіка дослідження зумовлена не лише хронологією розвитку податкових відносин в Україні, а, що головне, підпорядкована обраній методології. Автор доводить: саме специфіка створення, використання й

розподілу доходів у економіці України є тим наріжним каменем, який визначає рівень розвитку відносин у сфері оподаткування взагалі й доходів населення зокрема. Результати здійсненого аналізу свідчать про існування досить великого кола підходів і рішень, що здатні створити умови для усунення нагромаджених невідповідностей і суперечностей між окремими елементами системи й механізму оподаткування доходів населення та рівнем розвитку соціально-економічних відносин в Україні. Їх реалізація сприятиме розблокуванню шляхів нагромадження регулятивного потенціалу вітчизняної податкової системи.

Виходячи з існування комплексу взаємопов'язаних проблем у сфері оподаткування, глибокого аналізу їхніх витоків, результатів і наслідків у роботі значну увагу приділено ключовим властивостям державної податкової політики, що є вирішальним для виявлення причин втрати її ефективності. Оцінку результатів реформи системи оподаткування доходів населення в Україні й пошук нових форм оподаткування здійснено на основі широкого фактологічного і статистичного матеріалу. Це дає підстави вважати отримані висновки достовірними, а розроблені рекомендації щодо напрямів реформування системи оподаткування доходів населення в Україні — науково обґрунтованими.

Насамкінець зазначимо, що монографія висвітлює сучасні проблеми оподаткування доходів населення як пріоритетного напрямку забезпечення розвитку системи державних фінансів України у довгостроковій перспективі. Праця характеризується новизною методологічних підходів, глибоким аналізом соціально-економічних тенденцій, які домінують у країні, цілісністю теоретичного задуму й отриманих результатів, що зумовлює цінність проведеного дослідження.